

a munka kultúrája lesz. Egy értéket ismer: a munkát. Nem a dologtalan és megcsömörlött jóllakottak szenzációvágyát akarja majd kielégíteni, de az új szépségekre és igazságokra szomjúhozók érdeklődését.

Munkáskultúra lesz az eljövendő, a most kialakuló, a szó legszebb értelmében, mert a munka becsületén és kultuszán épül és minden dolgozóhoz fordul. Nem ki-váltásos lesz, hanem egyetemes."

Ennek az új kultúrának valóra váltása szocializmust építő korunkra várt. De a ma feladatának érezzük azt is, hogy Juhász Gyula gazdagító pedagógiai örökségét – a mindennapok nevelő és oktató munkájában – élő hagyománnyá tegyük, azzal a következetességgel és megszállottsággal, ahogy megvalósításáért ő maga is harcolt.

DR. DOBCSÁNYI FERENC

POZSGAI VIDÁNE DR.
Győr

Az alsó tagozati osztályfőnöki tevékenység koordináló és szintetizáló szerepe a nevelés szolgálatában

Az alsó fokú népoktatás intézményének, az általános iskolának történeti elődjében, az elemi népiskolában még nem volt az osztályt és az arra ható nevelési tényezőket összefogó központi személy: az osztályfőnök. Általában egytanítós, a nagyobb lélekszámú helyiségekben pedig egy osztály – egy tanító koncepcióban működtek az iskolák. A társadalmi fordulat és a neveléstudományi fejlődés teremtette meg 1945-ben a már korábban szükségessé vált nyolcéves általános iskolát. Ennek felső tagozatában, a szakrendszerű oktatásból eredő több tanítós-tanáros rendszer bevezetésének következtében létrejött az osztályfőnöki státusz, amely azelőtt csak a középiskolákban létezett.

A kedvezően megváltozott, haladó társadalmi – gazdasági szükséglet és lehetőség alig néhány évtizeddel később megindított egy újabb nagy jelentőségű folyamatot: az alsó tagozati szaktanítási rendszert. Bár napjainkban még kezdetleges, és különböző okok miatt lassan válhat általánossá, pozitív előjelű tanulságaiból máris kiemelkedik, hogy az alsó tagozatban elodázhatatlanul vált az osztályfőnöki szerepkör megszervezése. Egyelőre a harmadik osztálytól kezdődően.

Az osztályfőnöki tevékenység jellegzetes jegyei – korcsoporttól függetlenül – meg-egyeznek abban, hogy összefogó munkára irányulnak:

„Az iskola maga is összetett szervezetű, bonyolult, sok nevelési tényezőt magába foglaló intézmény. Ezért mindenekelőtt az iskolán belül van szükség az együttes ráhatás megszervezésére.”¹

A belső nevelési tényezők láncszemként összetartozók. Az osztályban tanítók és a napközi otthoni pedagógusok egyenértékű együttműködése adja kapcsolatuk lényegét.

A korszerű nevelőiskola fogalmába azonban beletartozik az iskolán kívüli nevelési tényezőkre való befolyás gyakorlása. A célszerűség érdekében ösztönzi a családot, az úttörőmozgalom egységeit és más szervezett társadalmi csoportokat, amelyek a

gyermeki személyiség alapozásában vele megosztott tevékenységet fejtenek ki. Az iskola falain belüli és kívüli nevelés összehangolója általában az osztályfőnök. Az alsó tagozatban is ez a funkciója, de munkájában jelenleg még nagyobb arányú a külső tényezőkkel való összhang biztosítása.

A különféle nevelési tényezők között a kölcsönhatás elve érvényesül. Tehát az osztályfőnök egyrészt adókészülék módjára közvetít nevelési tudnivalókat, másrészt vevőberendezésként fog és dolgoz fel neveléssel kapcsolatos jeleket. Ide tartozik, hogy a gyermek önmaga is részt vesz nevelődési folyamatában. Ezért az osztályfőnöknek a várható és a megtörtént gyermeki megnyilvánulásokat sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy kellően szervezze a gyermekre kedvezően ható tényezők összjátékában értékes tevékenységét. A gyermek ugyanakkor a vele megközelítőleg azonos életkorú és tapasztalati szinten állók csoportjában, az osztályban él, ahol:

„Sokoldalú, együttes cselekvésben bontakoztatható ki az a tartalmas szocialista tanulói élet, amely maradandó nyomokat hagyhat személyiségén, jellemén, hozzászoktathatja őket a közösségi gondolkodáshoz és magatartáshoz, és megtanítja őket a közös ügyek igazgatására.”²

A csoportkeretben nyílik mód a közösségi életgyakorlat alapjainak megszerzésére, erős irányító befolyással, mert a kisiskolás korban döntő jelentőségű a velük foglalkozó felnőttektől érkező szó- és magatartásbeli közlés. Hogyan élnek ezzel az adottsággal a legfontosabb nevelési környezetekben, szituációkban? Ki a központi személy, aki szervezi és szabályozza a tervszerű folyamatot? Az osztályfőnök, aki:

„cél tudatosan törekszik összehangolni valamennyi nevelési tényező együttes hatását.”³

Segíti az osztályában tanítókat a követelmények azonosításával, az egyéni és a csoportjellemzők ismertetésével; a családi, a napközis és a mozgalmi háttér feltárásával és a közös felelősség jegyében történő fejlesztés útjának tervszerű kialakításával. S közben ő is informálódik tanítványairól. Több oldalról szerez tudomást személyiségük tartalmáról, fejlődési irányáról. A kétoldalú kooperációban egymás támogatása nyilvánul meg, tartós munkakapcsolat formájában. A többirányú együttműködés megteremtésének tartalmi gyűjtőpontjában két fogalom áll:

1. A koordináció, mint az előrelátó tervezés összeegyeztető sajátossága, mely a kooperációt szervezi.

2. A szintetizáció, amely egyesíti a hatásmechanizmusokat és az elért eredményeket a magasabb szintű továbbképzés érdekében.

Miért az osztályfőnök az, aki a koordinációs és szintetizációs tevékenységre a legalkalmasabb? Mert:

„ő az, akinek a kezében összefutnak a tanulókkal kapcsolatos információk, neki van módja a gyermekeket a legtöbb oldalról megismerni, és többek között az ő feladata a közösséget és az egyéneket ért nevelőhatások egybehangolása.”⁴

A tevékenységének lelkét kifejező két fogalom tipikus mindennemű vezetésben, tehát a pedagógiában is, ahol

- tudatos irányítás folyik, egy meghatározott cél felé,
- eredményesnek ígérkező eljárásokkal,
- optimálisra rajzolt nevelési eszménnyel és hatásrendszerrel. De kevés figyelem irányul arra, hogy kell lennie egy középponti helyet elfoglaló személynek, aki egységes szervezetté kapcsolja össze a különféle egyéni és csoportos hatótényezőket. Összekötő szerepének akkor tud jól megfelelni, ha nemcsak a meglevő jelenségeket ismeri fel, hanem elébe megy a várható eseményeknek, s a partner nevelési tényezők funk-

cióját előre megtervezi. Az egységes nevelői és eljárási szemléletért informál, kommunikációs fórumokat teremt a kollektív tevékenység ösztönzésére és koordinálására, a korszerű vezetéstudomány szerint:

„Az utóbbi időben kezd természetessé válni, hogy az osztályfőnök az úttörőcsapattal, az osztályban tanító tanárokkal, a szülőkkel, a társadalom különböző tényezőivel és nem utolsósorban a tanulókkal együtt vesz részt az egész nevelési folyamatban, beleértve a tervezést is.”⁵

Az ilyen jellegű kooperációs szervezés lehetővé teszi

- az egymástól független kezdeményezések közelítését és értékelését
- a várható akadályok feltárását és leküzdésük útjának közös megtalálását
- a döntő elhatározásokért vállalt együttes felelősséget
- a nevelés tényezői közötti ésszerű munkamegosztást
- a kivitelezés közben előforduló korrekciót és módosítást
- az elért eredmények azonos követelmények szerinti ellenőrzését
- az újabb, magasabbrendű feladatokra orientált értékelést különös tekintettel a szintetizációs követelmények teljesítésére.

A győri Gyakorló Általános Iskola osztályfőnöki munkaközösségével és harmadéves tanítójelöltekkel készített interjú, valamint tapasztalati megfigyelések bizonyítják az alsó tagozati osztályfőnöki gyakorlatban megjelenő vezető szerepét. Koordinációs tevékenysége főleg a tervezésben és a megvalósítás során, szintetizációs munkája pedig az eredmények összegezésénél és a tanulságok megállapításánál nyilvánul meg szembe-tűnőbben. Útmutatásait azonban csak akkor tartják követendőnek, ha személyi modellként ezt kiérdemelte.

Az alsó tagozatos gyermek pszichikus állapotából adódóan igen nagy fontosságú az osztályban tanítók követelményeinek összefogása. Feltétel nélküli tekintélytisztelő-tük miatt fogadják el ebben a korban nevelők megerősítő vagy elutasító állásfoglalá-sát, mert az értelemben kritikája még alacsony szintű. Ezért nem érheti őket feloldhatat-lanul ellentmondó vagy nehezen korrigálható helytelen hatás.

Eredményes nevelés csak úgy folyhat, hogy az osztályfőnöknek a gyermeket és osztályt érintő főbb nevelési szituációkba beleérző-beleértő képessége van. Ezért is-mernie kell nevelőtársai módszereit, kapcsolatteremtő és fenntartó képességeit, hatás-keltő mechanizmusait. Feltérképezéseinek tanulságait beépíti nevelőtársai és saját munkájába.

Az osztályban tanító más pedagógusok általában csak akkor keresik meg az osz-tályfőnököt, ha probléma adódik a csoporttal vagy valamely tagjával. Pedig a közös érdek azt követeli, hogy a teljes nevelési folyamatban munkakapcsolatban álljanak. Az osztályfőnök–szaktanító (-tanár) viszonyban az lenne az ideális, ha a felek meggyőző módon beszélnek és vitatnak meg az osztályról és a benne élő egyénekről alkotott tapasztalati véleményüket.

A neveltségi és tanulmányi helyzetről az osztályfőnöknek tudnia kell. Ezért hasznos, ha folyamatosan érdeklődik kartársaitól, de óralátogatásain maga is konkrét megfigyeléseket végez. Ez jó alkalom arra is, hogy más vezetési környezetben lássa tanítványait, vagy esetleg az általa ismeretlen arcukat. Előfordulhat, hogy érzelmileg kell közel vinnie egymáshoz a gyermeki és szaktanítói (-tanári) oldalt. Az osztályban tanító nevelők egymásnál és az osztályfőnöknel tett vizsgálatotátásai kifejezik a kap-csolatok nyitottságát, a jószándékú törődést, más munkakörének és személyiségének elfogadását, a követelmény- és értékrendszer közös nevezőre juttatásának lehetőségével.

A mai alsó tagozatos gyermek számára természetes közeg a napközi otthon, ami az iskolán belül szervezett nevelési egység. Célrendszerében azonos a tanítási egységekkel, de feladatainak sajátága, hogy kiegészítő jellegű, éppen úgy, mint a csa-ládi nevelés időszakos helyettesítésénél.

Az osztályfőnök és a napközi otthon nevelője között természetesnek kell lennie az egyenrangú munkatársi kapcsolatnak. Közös a felelősségvállalásuk. Az osztályfőnök inkább az iskolának, a napközi otthoni nevelő pedig elsősorban a családnak tartozik számadással. Nevelési programjukat az összhang jegyében tervezik, kiválogatva azokat a részterületeket, ahol az adott egység a legtöbbet tehet. Törekednek a nevelési stílus összhangjára. Egymást folyamatosan és kölcsönösen tájékoztatják a gyermekek viselkedéséről, környezeti jellemzőiről, tanulmányi előrehaladásáról. Tapasztalataikat üzenőfüzet helyett élőszóban megtárgyalva, együtt tudnak tanácsot adni más kartársaiknak, vagy ajánlást a szülőknek, az együttes eljárások létrehozása, megerősítése, javítása céljából.

Jó, ha kivételes esetben együtt látogatnak tanítási órát vagy családot. Eredményes, ha rendezvényeket, ünnepi megemlékezéseket, céljátákat, szabadidős programokat közösen vagy munkamegosztásos alapon szerveznek, abban az egységben, ahol arra legmegfelelőbbek a feltételek. A tartalmas együttműködés érdekében célszerű lenne az osztályfőnök és a napközis nevelő közötti állandó partnervizsgony. Olyan emberek között jöhetne létre, akik hatékonyan tudnak együtt dolgozni. Akik hatékonyan tervezik meg és hajtják végre az esedékes nevelési feladatokat egymás munkájának elősegítésével.

A gyermekre és a csoportra egyidejűleg több ember és csoport fejt ki hatást. Ezek között a biztos irányt az mutatja számukra, akit vezetőjüknek érzelmileg is elfogadnak. Lehet-e ilyen személy a napközis nevelő? Igen, ha ebben a státuszában az osztályfőnök és a család bizalma támogatja. Így a gyermek átéli a követelések és a teljesítményértékelések azonosságát, valamint a pedagógiai közegek összetartozását.

Az iskola külső kapcsolatrendszeréből kiemelkedő fontosságú a családdal való együttműködés. A gyermek nevelődésére a család a természetes környezet, az iskola a kultúráközvetítés folyamatában rá- és hozzáépít, pótol, kiteljesít, tudatosít. Elengedhetetlen számára a szülői házzal való tiszteletteljes partner-kontaktus működtetése. Erre alapot ad a korszerű iskola nyitottsága és az a tény, hogy szocialista társadalmi viszonyok között a nevelés közügy. Az osztályfőnök koordinátor és szintetizátor szerepe itt nemcsak a szülő-nevelő viszonya, hanem a szülő-szülő kapcsolatra is kiterjed.

A szülők bevonása az iskolai feladatok megoldásába feltételezi, hogy a szülők megismerik egymást és gyermekeik osztálytársait. A Rendtartásban rögzített kereteken belüli családlátogatások, fogadóórák, szülői értekezletek döntően arra irányulnak, hogy a pedagógus megismerje tanítványai családi bázisának személyiségformáló vonatkozásait, a család pedig az iskolai nevelési tevékenységet. Ezeken az alkalmakon túl a nevelés és oktatás tervében megjelölt feladatok közül több esetben igénybe vehető szülői közreműködés. Könnyebb aktivizálni a családot, ha tudott, hogy mely programok végrehajtását oldják meg jobban. S kik azok a szülők, akikre a másik szülő – az osztályfőnök buzdítására – rábízza a gyermekét. Itt van nagy szükség az osztályfőnök emberismeretére, hogy az adott foglalkoztatásra esetleg lelkesen vállalkozó szülőt lebeszélje, vagy más irányban hasznos közreműködésre készítse. A szervezésben mindenképpen segít, tanácsot ad, és összefüzi az egyes láncszemeket.

Tulajdonképpen bonyolultabb a feladata, mintha maga csinálná végig a folyamatot, de nevelésügyünk ilyen konkrétumok útján válik osztársadalmi ügygé. Meg is kell tanítani a szülőket a tartalmas bekapcsolódásra, a túlzások megelőzésére, a családok közötti esetleges egészségtelen verseny kivédésére. S nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az önzetlen szülő jogi felelősséget vállal a foglalkoztatás időtartamára.

A többségükben lelkes családok jószándékú hozzáállására számíthat az osztály-

főnök a csoport és a társadalmi szervezetek összeismertetésében. Például különböző szülői munkahelyek és foglalkozások bemutatásával az élmény és öröme mellett a pályorientációt segítik.

A külső kapcsolatok rendszerében az iskola másik egyenrangú társa az úttörőmozgalom. Szintén közös a cél, de az elsőrendű feladat az MSZMP gyermekszervezetében az ideológiai-politikai nevelés. Mindkét oldal programja öt évre készül. Ez nagyobb rálátást tesz lehetővé az együttes nevelés folyamatának szakaszaira. Az osztály és a raj párhuzamos működése tervezésénél tehát jobban, hosszabb távon vehetők figyelembe az érintkezési pontok, és a két csoport tevékenységének munkamegosztásos szervezése. Az osztályfőnök koordináló és szintetizáló szerepe itt kiterjed a

- raj – osztály
- raj – más rajok
- raj – csapat
- raj – osztályszülői munkaközösség

egységbe kovácsolására. Mindegyik variációban ő az összekötő személyiség, aki egyengeti a különböző csoportok együttműködésének útját. Alapos megbeszélést kíván például, hogy mely feladat melyik egységben, családi közreműködéssel vagy anélkül oldható meg eredményesebben? Mely nevelési téma feldolgozására alkalmasabb az osztályfőnöki óra, s melyikre a rajfoglalkozás? Osztály- vagy mozgalmi keretben viszonozzuk a szülők vagy munkahelyük törődését? Ünnepek, rendezvények tartására, közhasznú társadalmi munkára melyik a legmegfelelőbb terület? Mindezeket konkrét személyre, csoportra, időpontra vonatkozó tervek rögzítik, amelyeket előbb javaslatként megtárgyaltak és egyeztettek az érintett felek.

Az osztályfőnök alsó tagozati koordináló és szintetizáló szerepe magasrendűen érvényesül az osztályfőnöki órákon, főleg integráció formájában. A különféle szervezett keretekben és a spontánul szerzett neveltség – műveltségelemek elvi egységének létrehozására itt van a legjobb terület, ahol az életkori sajátságokból adódó természetes gyermeki aktivitást a társadalmi elkötelezettség alapozására használhatja fel.

Éppen attól sajátos az osztályfőnöki óra, hogy funkciója szerint nem mesterségesen működtetett tanórai szituációban, hanem kötetlenül dolgozza fel a megszerzett tapasztalati tanulságokat. A gyermekek igénylik, szeretik, szívesen vesznek részt rajta. Valószínűleg azért, mert a vezetőjükkel való bizalmas együttlét a tipikus emberi csoportéletemet, a véleménycsere szabadságát, az aktualitásokhoz való rugalmas alkalmazkodás értékét és a közös döntés átélését érezteti meg velük. Növeli a hatást, ha az órára meghívják az adott témában jártas más nevelőt, szülőt, mozgalmi vezetőt vagy más gyermekcsoport képviselőit. Hiszen az osztályfőnök nemcsak koordinál és szintetizál, hanem tanít is annak gyakorlatára.

A legtipikusabb együttműködési területek mellett vannak az osztályfőnöknek járulékos kapcsolattartási kötelezettségei. Ilyen például az ifjúságvédelmi és a pályaválasztási felelősökkel való koordináció és szintetizáció.

Működése során a kölcsönhatásos kapcsolatok egész rendszerével áll összeköttetésben, a gyermeki és a társadalmi érdek egyeztetésére. Az alsó tagozatos életkorúakról az a hagyományos pszichológiai-pedagógiai vélemény, hogy formailag egy felnőtt foglal el központi helyet az életükben. Ez nem feltétlenül van így. A korszerű fel fogás azt vallja, hogy a gyermek annál gazdagabb lelkiéletű lesz, minél többen hagyják rajta alkotó nyomaikat. A befolyásoló hatások azonban csak összhangjukban értékesek.

Ezt az összhangot segíti számukra tartalmában valóságossá tenni egy központi személy: az osztályfőnök.

- [1] Az általános iskolai nevelés és oktatás terve.
Főszerk.: Dr. Szebenyi Péter OPI Bp. 1978. 26. old.
- [2] Pedagógiai lexikon.
Akadémiai K. Bp. 1978. 3. k. 374. old.
- [3] I. m. 375. old.
- [4] Szekszárdi Ferencné: Az osztályfőnök szerepe a tanulók képességfejlesztésében.
Köznevelés 1981/12. 20. old.
- [5] Módszertani levél az ált. iskolai osztályfőnöki foglalkozási terv készítéséről.
OPI Bp. 1976.

DR. ABRUDBÁNYAY JÁNOS
Budapest

Adalékok a napközis tanulmányi munka korszerűsítéséhez

„Tanulásnak tekintendő az elméleti és gyakorlati ismeretek, jártasságok és készségek elsajátítása, képességek kialakulása, meghatározott viszonyulások, érzelmi és akarati tulajdonságok fejlődése, valamint a magatartás alakulása is. A hátrányos helyzet leküzdését is nagyban segítheti a tanulásnak ilyen szélesen értelmezett felfogása.”

(Nevelés és oktatás terve)

A tanulás fogalmának ez az iskolai gyakorlat számára új, tágabb értelmezése – nem véletlenül – a nevelés-oktatás tervének első részében, a közhasználatban általában „alapelvek”-nek nevezett részben kap helyet.

A tanítási-tanulási folyamat hatékonysága növelésére irányuló törekvések homlokterében (vagy háttérben), úgy véljük, e fölismerés tudatos érvényesítése (vagy óhaja), ha nem is mindig a maga teljességében, megragadható.

Érdemes lehet tehát az iskolai nevelési-oktatási gyakorlat egy-egy területét vagy problematikus részterületét, talán egészét is, a tanulás fogalmának ezzel az új, tágabb értelmezésével szembesíteni. Ez vezetett most abban is, hogy az iskolai munka egyik fontos színterén, a napközi otthonban folyó – és az ún. tanulmányi munka keretében megvalósuló – tanulást újólag és néhány szempontból kiemelten szemügyre vegyük.

A napközis tanulmányi munka célja – feladatai és a gyakorlat, s az ezzel kapcsolatos problémák néhány lényegi összetevője.

Ismeretes, hogy a napközik (és tanulószobák) tevékenységében fontos helyet foglal el a tanulmányi munka, vagy másképpen tanulmányi foglalkozás, melynek során a tanulók házi feladataikat elvégzik, megtanulják. Ennek biztosítása a napközinek nagyon fontos feladata. Fontosságát hangsúlyozza az az irányelv is, hogy a „napközis és tanulószobás tanuló nem vihet haza házi feladatot” (IRÁNYELVEK... 1973; ÚTMUTATÓ... 1978).

Gondok-problémák a jelzett irányelv értelmezése és a belőle adódó feladatok megfogalmazása, valamint a tényleges gyakorlat síkján egyaránt tapasztalhatók.

Tény, hogy a házi feladatok maradéktalan elkészítését, ill. az eredményes fel-